

Prevzemanje besedja

Literatura:

Zapiski J. Orešnika po Hocku, 14. poglavje

Trask, 2. poglavje

Campbell, 3. poglavje

1. Uvod

Jeziki in njihovi različki so v nenehnem stiku z drugimi jeziki oz. različki istega jezika

→ prevzemanje besedja; *prevzete besede, prevzemanje, jezik darovalec, jezik prevzemalec*;

Primeri:

- slovenščina: *foter* (iz narečne nemščine), *džez, monitor, kompjuter, bejzbol, gej, lajkati* (angleščina), *bujta repa* (narečje);
- angleščina: *yoghurt* (turščina), *mayonnaise* (francoščina), *algebra* (arabščina), *sherry* (španščina), *ski* (norveščina), *waltz* (nemščina), *kayak* (eskimščina), itd.;

Vsebina tega poglavja:

- kaj se prevzema;
- kako domačimo besede;
- kako spoznamo prevzete besede;
- kaj nam prevzete besede povedo o jezikovnih spremembah;
- razlogi za prevzemanje;
- učinki prevzemanja.

2. Kaj se prevzema

Besede (*džez, avto*, itd.), druge prvine (slovarske enote, morfemi, oblikoslovna pravila, fonemi, fonološka pravila, stalne besedne zveze).

1. Prevzemanje premen

[c] ~ [t]

dekadenca – dekadenten

transcendenca – transcendenten

2. Novi glasovi, raba starih glasov v novem okolju

[dž] *enačba* ~ *džez, džip, džezva*

šov, show, v pogovorni slovenščini roditelj [šowa]; (primerjaj *lev - leva*)

3. Prezemanje stalnih besednih zvez

ahilova peta, boljša polovica, srečati Abrahama

4. Prezemanje morfemov

prevarant

2.1. Kaj se najlažje/najtežje prevzema

Najlažje:

- besede iz strokovnega besedja (*inflacija, atom, foton, finance, organizacija*);
- besede za nove naprave, nove kulturne pojave (*telefon, telefaks, helikopter, MP3, iPad*).

Najtežje:

- osrednje besedje/zelo pogoste besede (angleščina: *king, queen, law* proti *royal, legal*; domače osrednje besedje v angleščini: *eat, sleep, moon, rain, do, have, be, this, that, the, and, or, if, when*).

[osrednje besedje: pogoste besede, ki jih pričakujemo v vsakem jeziku: zaimki, nižji števniki, sorodstveni termini, deli telesa, preprosti glagoli, pogoste barve, preprosti pridevniki (*big, small, good*), naravni pojavi (*sun, moon, star*), slovnične besede (*when, if, and*)]

Vendar:

they/them/their, give, skin, sky (skandinavski izvor)

face, river, because, percieve, receive, derive (francoščina);

- glagoli redkeje od samostalnikov; dodajanje splošnih glagolov (angleščina ← latinski pridevniki, deležniki: *do imitate > imitate*);
- končnice (skript-**a**) težje kot obrazila (zabuš-**ant**, pogrunta-**cija**, prislov-**izirati**, košark-**aš**).

3. Domačenje glasovja

Različni ustroj jezika darovalca in jezika prevzemalca → domačenje glasovja oz. fonemov, tako da so prevzete besede izgovorljive v jeziku prevzemalca.

Načini:

1. Nadomestitev glasu z najbližjim domačim

trend > trend

angleški [θ] v Thackeray > [s] v francoščini in nemščini; [t] v slovenščini;

En glas lahko nadomesti tudi več glasov:

nemški [ü] > angleški [ju] *muesli*

2. Prevzem tujega glasu

Primer: stara angleščina brez fonema /v/, le alofon [v];

ofer [over]

five, fish, fire

Prevzem francoskega /v/: *very, vine, vinegar, voice, view, vicar, victory, venue, vault, vassal, value, villain, virgin, vowel*, itd.

Minimalni pari /f/ in /v/: *view - few, fine - vine*;

slovenščina: /dž/

3. Domačenje skozi zapisano besedo

London, Nixon;

angleško *punch*; sanskrt ['panča]; slovensko (preko nemščine) [punč];

4. Prilagoditev sistemskim možnostim v jeziku prevzemalca

- Upoštevanje omejitev domačega jezika glede zgradbe besede ali zloga;

odprti zlogi v japonščini:

grapefruit > gureepufuruutsu

- Upoštevanje domačih fonoloških pravil;

razzvnečenje na koncu besede v slovenščini:

ang. trend [-nd] > slo. trend [trent], trenda [trenda]

5. Spreminjanje fonotaktičnih pravil v jeziku prevzemalca

Primer: angleščina [ʃ], *ship, fish*; na začetku besede samo, če mu sledi /r/: *shrink, shred, shrimp*, */št-, šl-, šm-/.

nemščina, jidiš: *schmuck* 'zoprna oseba', *schlemiel* 'nesrečnež', *schlock* 'zanič', *shlep* 'vleči', *schmo* 'tepec', *spiel* 'govor', itd.

nemščina: *schnapps, schnauzer, schnitzel, schmaltz* 'pretirano čustvovanje', *Schweppes*, itd.

4. Domačenje besedja

1. Brez oblikoslovnega prilagajanja: slovenščina *in*, *avt/out*, *okej*.

2. Prevzemanje pomena:

angleško *star* – *zvezda* ali *zvezdnik/zvezdnica* → slovenščina *zvezda* 'zvezdnik/zvezdnica'.
islandščina: beseda za 'telefon' je domača, *sími*, prvotni pomen 'vrv'.

3. Izdelovanje kalkov (slovarska enota, napravljena iz domačih sestavin po vzoru tujih):

skyscraper – *Wolkenkratzer* – *nebotičnik*

grško *sympathia*: prefiks *syn-* 'z' + koren *pathia* 'trpljenje'

latinski kalk: *con* + *passio*: *compassio* 'sympathy'

nemški kalk iz latinščine: *Mitleid* (*mit* + *Leid*) 'sympathy, compassion'.

Übermensch – *superman* – *nadčlovek*

5. Domačenje oblikoslovja

1. Podobna jezik darovalec in jezik prevzemalec → obrazilo ali končnica darovalca se nadomesti z obrazilom ali končnico prevzemalca;

slovenščina: *milo* iz ruščine proti *avto* iz nemščine

2. Relativno različna jezik darovalec in prevzemalec → dodatni prijemi.

Primer 1: podeljevanje slovničnega spola prevzetim samostalnikom; pomembno: 1) oblika besede, 2) pomen besede, 3) spol pomensko sorodnih domačih besed, 4) način podeljevanja spola, če odpovedo vsa druga merila.

1) Oblika besede (spol v slovenščini)

- neslovanskih prevzetkov praktično nikoli ne razvršča v srednji spol: *kino*, *avto*, *radio*;
- samostalniki na *-a* ženski spol, ostali moški;

vēda 'vednost o svetem', roditelj *vede*

skripta, roditelj *skripte* pri mnogih govorcih

garage → *garaža* (ž. sp.)

angl. *kompjuter*, grščina *polis* (ž.sp.) → moški spol

- 2) Pomen besede (spol v slovenščini): *Nives, Karin, Doris* → ženski spol
- 3) Spol pomensko sorodnih domačih besed (spol v nemščini): *Trend* 'težnja, usmeritev' moški spol ← *Zug* 'poteza', *Hang* 'nagnjenje' (oba m. sp.)
- 4) Ostalo ('default') (spol v nemščini): *Meeting* srednji spol.

Primer 2: angleščina, število

množina samostalnika v angleščini na *-s* (razen *feet, geese, children*, itd.)

Prevzete besede skupaj z množino:

phenomenon – phenomena

cactus – cacti

bacterium – bacteria

datum – data → *data* kot edninski samostalnik brez množine (*This data is interesting* namesto *These data are interesting*);

radius – radii

syllabus – syllabantes → *syllabi* (tudi *syllabuses*)

Prevzete besede v ednini, množina na *-s*: *pizza, kindergarten, anorak*

6. Kako spoznamo prevzeto besedje

1. španščina *ganso* 'gos' je sposojena iz germanskega **gans*; germanski jeziki imajo sorodne besede *Gans, goose*, itd., v romanskih jezikih teh sorodnikov ne najdemo; → španščina jezik prevzemalec, nemščina jezik darovalec.

2. Geografski in ekološki ključ: *zebra, gnu, kenguru*.

3. Pomen: *squaw, powwow, tomahawk* 'indijanska ženska/sestaneček/sekira' → algonkijskega izvora.

7. Prevzete besede kot dokazi o jezikovnih spremembah

Primer: pragermanske prevzete besede v finščini:

finsko *rengas* 'prstan/ring' (pragermansko **hreng-az*)

- pragermansščina pred glasovno spremembo: e → i / _n;
- pragermansko obrazilo *-az* (pragermansko **-az*) (lat. *-us*, gr. *-os*);

8. Razlogi za prevzemanje

1. Potreba

tehnični, verski, znanstveni, športni pojmi, besede za tuje kraje, rastline, živali, jedi, itd. *pica, krompir, gnu;*

2. Uglednost jezika darovalca

Uglednost in vrsta prevzetega besedja:

Zgled: prevzemanje v angleščino

- pred letom 1000 iz stare nordijsčine angleščina sprejme: *egg, hit, husband, like, raise, skill, skin, skirt, sky, take, they, them, their* → nevtrarno besedišče;
- po 1066 večvrednost Normanov → *prince, duke, baron, judge, attorney, court, chancellor, bailiff, official, army, captain, lieutenant.*
- *country, music, jewel, picture, beef, fruit, boil, courage, honour, virtue, pity, sentence, question, language, literature, fool, horrible, mirror, gentle, male, female, face;*
- Izrazi za hrano: *pig flesh, pig meat – pork; cow flesh, cow meat – beef, kitchen – cuisine, calf – veal, deer – venison, sheep/lamb – mutton.*

9. Učinki prevzemanja

1. Angleščina: 65-75% besedišča tujega izvora, največ romanskega *hydrogen* (nemško *Wasserstoff*, 'vodik'), *carbon* (nem. *Kohlenstoff*, 'ogljik').

Angleščina romanski jezik?

- prevzetki iz različnih romanskih jezikov, npr. grško-latinsko *platēa*, v francoščini *place* (odtod angl. *place*), špansko *plaza* (angl. *plaza*, 'trg'), italijanščina *piazza* (angl. *piazza* 'trg, stebrišče');
- prevzetki iz francoščine, a v različnih časih; iz *petit* najprej *petty* 'neznaten', kasneje *petite* 'vitek, urejen';
- osrednje besedje in malo oblikoslovje sta ostala germanska; nepravilni glagoli: *drink-drank-drunk*; nem. *trinken-trank-getrunken*; francosko: *boire, buvais, bus, boirai, bu.*

2. Bogatenje jezika s prilagajanjem:

- širjenje in oženje pomena (*kingly, royal* 'kraljevski'; domače *see* 'videti', tuje *observe* 'opazovati');
- novi morfemi in nova pravila za povezovanje morfemov: avtomobil = *avto* gr. 'sam' + *mobil* + lat. 'premikati se'.

3. Razloček med besedjem izobražencev in tehnike.

NALOGA

1. Najdi deset besed, ki jih je slovenščina prevzela po 2. svetovni vojni. Določi jezik darovalec. Kakšne so prilagoditve besed glede na njihov original?

2. Spodaj navedene slovenske besede so bile prevzete v različnih obdobjih razvoja jezika. Določi njihov izvor in nato svoje ugotovitve preveri v etimološkem slovarju.

obdukcija

soja

tableta

tobogan

kava

gojzar

cekin

cimer

spužva

religija

okulist

menedžer

lingvistika

jahta

sopran

savna

kaviar

limona

3. Baskovščina; Trask str. 60

4. Trask, str. 61; primerjava dveh besedil.

5. Poišči angleški original iz naslednjih prevzetih besed v japonščini: Trask, str. 62.

6. Baskovščina, Trask str. 63.